

KELVIÄ TALVITIENNEVANKANGAS 2005

En provgrävning av en jordhög

Utgrävningsrapport
Arbetsgruppen Riska-Skantsi-Nygård
K.H. Renlunds museum

INNEHÅLLSFÖRETECKNING

Sammanfattning på finska	3
Arkivuppgifter	4
Inledning	5
Beskrivning av högen och miljön	5
Utgrävningsmetoder	5
laktagelser	6
Diskussion	6

Bildförteckning över färgnegativer	
Bildförteckning över digibilder	
Utdrag av grundkartan 2324 02 Rimmi	
Planritning 1:20, yta	
Planritning 1:20, botten	
Profilkarta 1:10, norra profilen	
Profilkarta 1:10, östra profilen	
Bildtavlor	

SAMMANFATTNING PÅ FINSKA

Kälviän Talvitiennevangankaalla suoritettiin lokakuussa 2005 maasta ja kivistä koostuvan kummun koekaivaukset. Tutkimukset rahoitti Svenska Kulturfonden ja toteutuksesta vastasi K.H. Renlundin museo. Kumpu on säännöllisen pyöreä, läpimitaltaan noin 5 metriä ja korkeudeltaan noin 1,5 metriä. Se koostuu hiekasta, hiesusta ja rapautuneesta kivistä. Samanlainen kumpu tunnetaan myös noin kahden kilometrin päästä Zachrisasbergetiltä Kokkolasta. Lisäksi hieman saman tyyppinen kumpu on tiedossa Kokkolan Korkeahuhdasta.

Mitä nämä kummut ovat? Ovatko ne luonnonmuodostumia vai ihmisen tekemiä ja jos ihmisen työtä niin miksi ja milloin ja miten ne on rakennettu? Näihin kysymyksiin pyrittiin saamaan vastauksia koekaivauksella. Kohteeksi valittiin Kälviän Talvitiennevangankaan kumpu, koska se oli jo osittain tuhoutunut metsää äestettäessä. Talvitiennevangankangas sijaitsee Ruotsalon kylässä noin 12km Kälviän kirkosta luoteeseen. Alueelle on tyypillistä kivikkoiset mäet ja niitä ympäröivät nevat. Kumpu sijaitsee kivikkoisen mäen itä-kaakkoisrinteessä n. 15 mmpy.

Kummun päällä kasvaa turvekerros, mikä on paikoin rikkoutunut. Länsi-luoteis-reuna on osittain tuhoutunut. Koekaivaus toteutettiin ns. sektorikaivauksena. Koordinaatiston kiintopisteeksi valittiin kummun etelä-lounais puolella oleva iso maakivi. Kumpu jaettiin neljään sektoriin, joille annettiin kirjaintunnuksset. Kaivausektoriksi valittiin jo osittain tuhoutunut sektori A kummun länsiosassa, muita sektoreita ei kaivettu. Kaivaus toteutettiin normaalina tasokaivauksena.

Turvekerroksen alta tuli esiin hienojakoinen hiesukerros ja rapautunutta kiveä, joka osoittautui pian isoksi voimakkaasti rapautuneeksi kiillegneissilohkareeksi. Kivi kattoi suurimman osan sektorista A, mutta reunoilla oli pelkästään maata. Koepistoilla voitiin todeta, että kivi ei muissakaan sektoreissa kata koko kummun alaa, ainoastaan keskiosat ja reunoilla on maata. Sektorin A kumman profiilin reunassa lohkarin vieressä erottui noin 5-8cm paksu vaalea huuhtoutumiskerros, jonka alla oli hienojakoinen hiesukerros. Tämän kerroksen alla tuli esiin vanha maanpinta, punertavan ruskea hiekkakerros ja samaa kivikkoa kuin ympäristössäkin. Kummun reunoilla on siis havaittavissa ns. kaksoismaannos.

Sektorin A kaivauksen jälkeen näyttää siltä, että kumpu on osittain luonnon osittain ihmisen muovaama. Mahdollisesti rapautuneen kiillegneissilohkarin päälle on kasattu maata, jotta on saatu aikaan kumpumainen rakennelma. Mitään muita viitteitä ihmisen toiminnasta ei havaittu. Mikä kummun tarkoitus on ollut ja miksi se on rakennettu jäi siis edelleen arvoitukseksi. Huuhtoutumiskerroksen paksuudesta päätellen se ei voi olla moderni. Tarvittaisiinkin siis lisätutkimuksia kummun luonteen ja ajoituksen selvittämiseksi.

ARKIVUPPGIFTER

Utgrävningssplats: Talvitiinnevankangas

Utgrävningstid: 2-5.10. 2005

Kommun: Kelviå

Registeruppgifter: 315-405-12-16

Landägare: Kinnari Irma Kyllikki, Helen Eila Terttu Heleena, Englund Eeva Marjatta, Wikström Maija Tuulikki

Grundkarta: 2324 02 RIMMI

Koordinater: X=7094 332, Y=3316 974, Z=n.15

Tidigare undersökningar: Mirja Miettinen, granskning 1996, Hans-Peter Schulz, granskning 2004

Fynd som hör till denna rapport: -

Negativ som hör till denna rapport: KHRMARK 45 + Digibilder

INLEDNING

K.H. Renlunds museum genomförde en arkeologisk provutgrävning av en jordfylld hög vid Talvitiinnevankangas Kelviå 2-5.10. 2005. Utgrävningen var finansierad av **Svenska Kulturfonden** (arbetsgruppen Riska-Skantsi-Nygård, stipendium för arkeologisk fältarbete i Karlebynejden). Utgrävningsledare var FM Lauri Skantsi och FM Petra Nygård och fil.yo Marcus Riska fungerade som ritare och forskningsassistent. Målet var att hitta svaret på följande frågor:

- Är det frågan om en naturlig formation eller fornlämning?
- Om det är fornlämning: Vilken typ? Grav? Kan vi datera den?
- Kan vi dra några slutsatser vad gäller de övriga liknande högarna i trakten? Nästan samma typ av högar finns också i Zachrisasberget och i Högsveden i Karleby

BESKRIVNING AV HÖGEN OCH MILJÖN

Utgrävningsplatsen ligger i Ruotsalo by ca 12 km från Kelviå kyrka till nordväst. Fornlämningen består av en hög (ca 5 x 5 meter stor och 1,5 meter hög) som är täckt av ett torvlager och som i huvudsak verkar bestå av jord. Högens sidor är relativt flacka. Torven är tunn i W-NW medan den verkar vara betydligt tjockare i den södra delen. De ytligt synliga stenarna ser ut att vara ganska små och av dålig kvalitet (kraftigt söndervittrade). Högen är skadad av markberedning och då främst i N-NW-W. Högen ligger i en sydostlig sluttning på något som kan ses som en liten platå. Ett till eventuell litet mindre jordblandat röse finns ett tiotal meter SW om högen. Åsen består av klappersten. I W och NW växer ung plantskog (ca 8 år). I Ö-NÖ är plantskogen äldre (ca 15 år). Högen ligger ca 15-17,5 meter över havet (m ö h).

UTGRÄVNINGSMETODER

Utgrävningen började med att vi upprättade ett koordinatsystem. Eftersom det var svårt att få ett N-S gående koordinatsystem skapade vi i stället ett eget system att mäta ifrån som går i linje med högen och ett jordfast block SV om den. Både fixpunkten och höjdpunkten finns utmärkt på blocket. Den absoluta höjden har vi inte ännu flyttat till utgrävningsplatsen. Anläggningen delades in i fyra sektorer (A, B, C och D). Orsaken att vi valde att gräva ut sektor A är att den delen är skadad av markberedningen. Anläggningen beskrevs och ett antal fotografier - översiktbilder och detaljbilder - togs av högen. Högen avvägdes noggrant och en planritning upprättades. Även markytans topografi mättes i högens näromgivning (ca 20 meter ovanför och 20 meter nedanför lämningen). Efter dokumenteringen kunde avtorvningen påbörjas. Målet var att gräva ut ca 1/4 av anläggningen. Båda profilerna och också nivån ritades och fotograferades.

IAKTTAGELSER

Under utgrävningen kunde vi ganska snart konstatera att fyllnaden i högen är mycket homogen. Vi stötte på en ljusbrun/gul sand/mjåla samt rikligt med söndervittrade sten, glimmergnejsen. Ju djupare vi kom, desto tätare och större kom den vittrade stenen. Stenarna kom dock inte över hela ytan. Ytterst i sektor A kom endast mjåla/finkornig sand. Den vittrade glimmergnejsen skiljer sig helt från den övriga stenen på åsen som består av vanlig "gråsten". Stenen i högen är alla nerkilade åt samma håll. När vi kommit ytterligare en bit djupare så kom stenarna så tätt att man började förstå att det inte längre är frågan om små stenar utan ett stort vittrade stenblock. Detta kom även att synas tydligt i profilen.

Den vittrade stenen är alltså av allt att döma ett större block. Vi grävde ut området runt stenen ner till grövre bottensand. Vid högens ytor i bottensanden utanför högen kom fram stenar som inte var förvittrade utan som tolkades som vanliga gråstenar. Om dessa kan ingå i konstruktionen får vidare utgrävningar visa. I de två profilerna (norra och östra) kan man se följande: överst kommer torven, sedan kommer ett urlakningslager (5-8cm tjock) och efter detta kommer mjåla och den söndervittrade stenen. Under mjålan kommer brun sand, "den ursprungliga" jordytan. Man kan konstatera att det är frågan om sk. "dubbelmaannos". På grund av urlakningslagret och dess tjocklek borde man kunna dra slutsatsen att högen inte är "modern" i alla fall. Båda profiler pekar på att lagret som finns mot och upp på stenen kan vara pålagda av människan.

Vi försökte även få begränsningen på gnejsblocket med hjälp av sondering. Vi kunde konstatera att sektor B påminner mycket om sektor A vad det gäller sten och den lilla mängden jord. De är även båda skadade. Sektor C och D har ett tjockare lager på och utanför stenen. Mycket tyder på att sektor C är den sektor som har mest jord, kanske upp till halva sektorn. Sektor D hade något mindre jord på stenen och vi hade svårt att avgöra var stenen egentligen tog slut. Vi sonderade även runtom i terrängen och kunde konstatera att det kom sand. Metalldetektorn gav dock inget utslag vid en snabb genomgång av högen och dess absoluta närhet.

DISKUSSION

Efter utgrävning tror vi att det är fråga om både en naturformation och en fornlämning. Förvittrade glimmergnejsblocken är en helt naturlig formation, men jorden på den har möjligen lagts av människan. Det visade sig efter årets korta grävning att vi inte fått svar på alla frågor vi tog med oss ut i fält. Snarare blev frågetecknen fler. Har människan utnyttjat det söndervittrade blocket i byggandet av t ex en grav eller någonting annat? För att få svar på detta krävs det att det ska grävas ut resten av högen. Detta behöver inte bli så tidskrävande eftersom en stor del av högen trots allt består av en sten. Vårt syfte skulle vara att försöka förstå och tolka jordlagret och dess relation till den söndervittrade stenen.

Kälviä Talvitiinnevankangas

KHRMARK NEG 45:

- 0: Utgrävningssområde från NV, översiktsbild
- 1: Utgrävningssområde från SV, översiktsbild
- 2: Högen från V före utgrävning
- 3: Högen från SÖ före utgrävning
- 4: Högen från N före utgrävning
- 5-7: Arbetsbilder, Petra Nygård och Marcus Riska
- 8: Sektor A efter avtorvning
- 9: Sektor A nivå II från SV
- 10-11: Sektor A nivå II från V
- 12-13: Sektor A norra profil från S
- 14: Sektor A östra profil från V
- 15: Vittrade stenen i högen
- 16: Nivå IV uppifrån
- 17: Nivå IV från SV
- 18: Nivå IV uppifrån
- 19: Sektor A, N profilen, panorama
- 20: Sektor A, N profilen, panorama
- 20A: Sektor A, Ö profilen, panorama
- 22: Sektor A, Ö profilen, panorama
- 23: Slutnivån från V
- 24: Slutnivån, översiktsbild
- 25: Slutnivån från SV

TTNH – Kälviä Talvitienevankangas

Bildförteckning över digibilder

- 001 TTNK – Högen från Ö, före utgrävning
- 002 TTNK – Högen från NÖ, före utgrävning
- 003 TTNK – Högen från N, före utgrävning
- 004 TTNK – Högen från V, före utgrävning
- 005 TTNK – Högen från Ö, före utgrävning
- 006 TTNK – Högen från NV, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 007 TTNK – Högen från NV, koordinatsystem utlagt och före avtorvning, bild 2
- 008 TTNK – Högen från NÖ, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 009 TTNK – Högen från SV, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 010 TTNK – Högen från V, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 011 TTNK – Högen från N, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 012 TTNK – Högen från Ö, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 013 TTNK – Högen från Ö, koordinatsystem utlagt och före avtorvning, bild 2
- 014 TTNK – Högen från V, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 015 TTNK – Högen från S, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 016 TTNK – Högen från S, koordinatsystem utlagt och före avtorvning, bild 2
- 017 TTNK – Översiktsbild över backen och markberedningen
- 018 TTNK – Högen från NV, koordinatsystem utlagt och före avtorvning
- 019 TTNK – Detaljbild av den markberedda delen av röset
- 020 TTNK – Högen från V efter avtorvning
- 021 TTNK – Högen från V efter avtorvning, bild 2
- 022 TTNK – Den N profilen, "första nivån"
- 023 TTNK – Den Ö profilen, "första nivån"
- 024 TTNK – Nivå 1, översiktsbild från V
- 025 TTNK – Nivå 1, översiktsbild från NV
- 026 TTNK – Den Ö profilen, Nivå 1
- 027 TTNK – Den N profilen, Nivå 2?
- 028 TTNK – Nivå 2, översiktsbild från V
- 029 TTNK – Nivå 2, detaljbild
- 030 TTNK – Nivå 2, detaljbild från NÖ
- 031 TTNK – Nivå 2, detaljbild över stenen, foto från NV
- 032 TTNK – Den Ö profilen, nivå 3, bild 1
- 033 TTNK – Den Ö profilen, nivå 3, bild 2
- 034 TTNK – Den Ö profilen, nivå 3, bild 3
- 035 TTNK – Den N profilen, nivå 3, bild 1
- 036 TTNK – Den N profilen, nivå 3, bild 2
- 037 TTNK – Vittrade stenen, foto från NÖ
- 038 TTNK – Vittrade stenen, foto från NÖ, bild 2
- 039 TTNK – Översiktsbild över Nivå 3, foto från NV
- 040 TTNK – Vittrade stenen, foto från Ö
- 041 TTNK – Profilen från V, slutnivån
- 042 TTNK – Översiktsbild över sektorn, slutnivån
- 043 TTNK – Den N profilen, slutnivån

Utdrag av grundkartan 2324 02 RIMMI (1999)

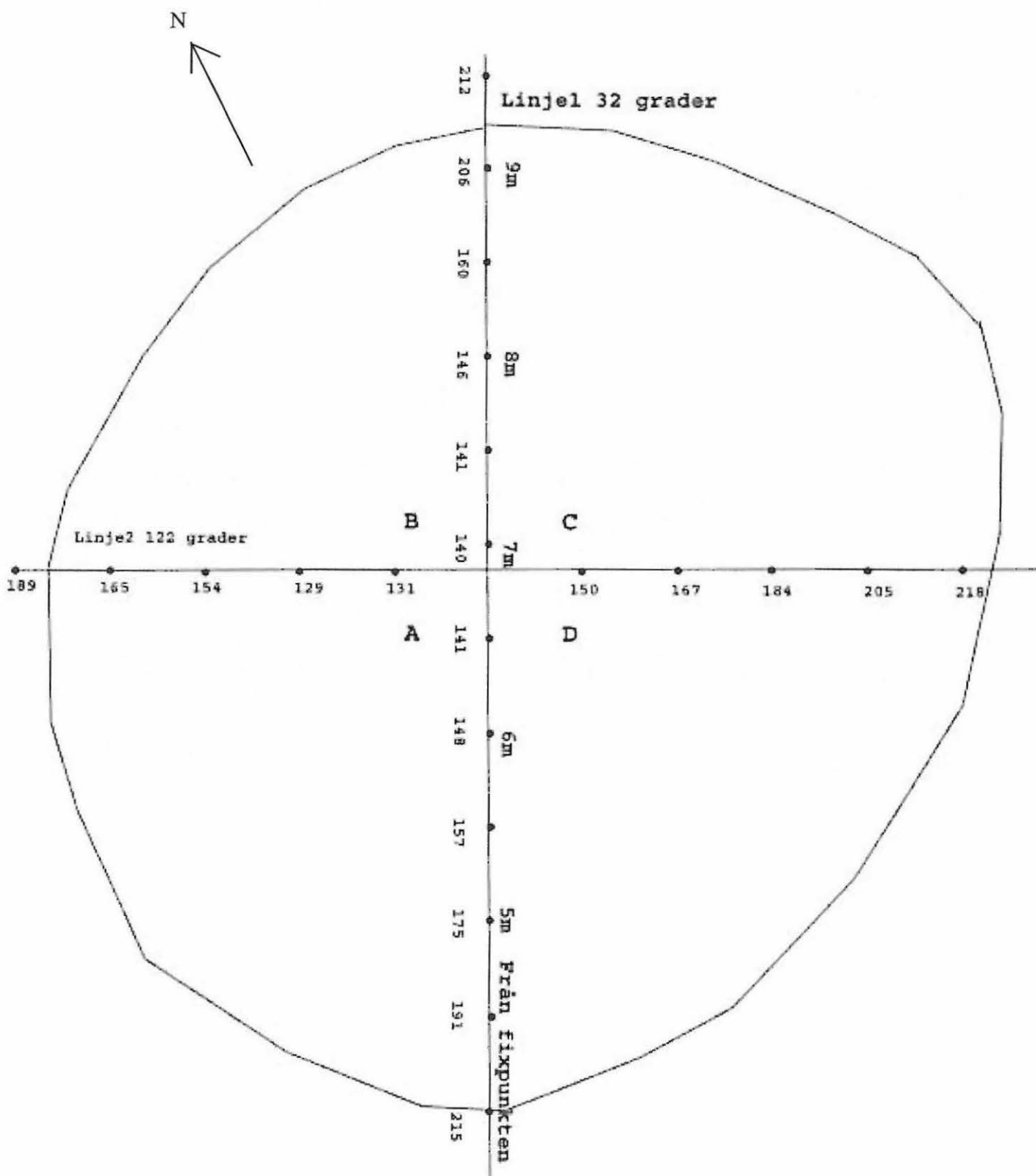
KELVIÅ TALVITIENNEVANKANGAS

L.Skantsi 2005

Planritning 1:20, yta

Rit. P. Nygård, M. Riska, L. Skantsi

Instruments höjd 125

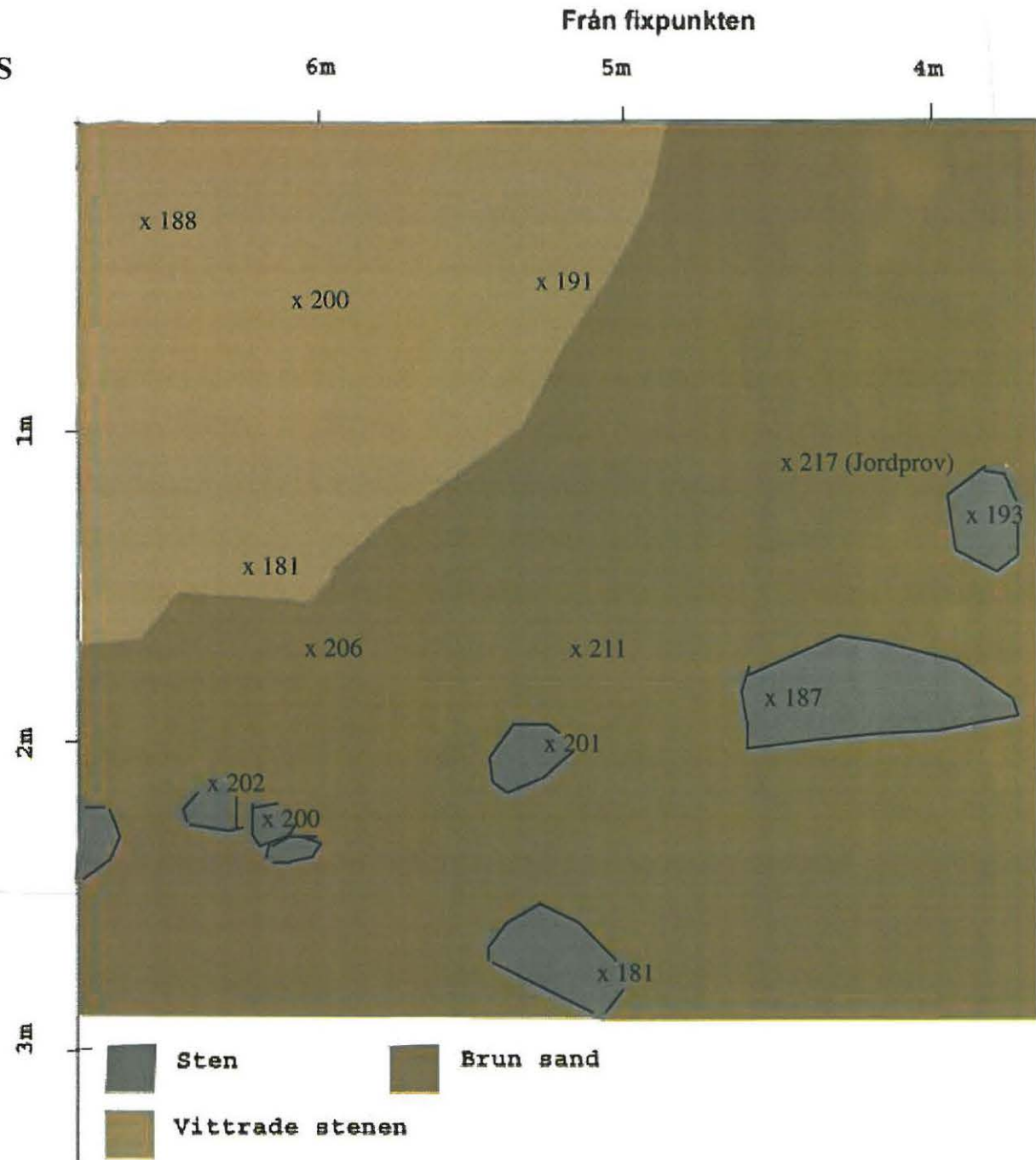
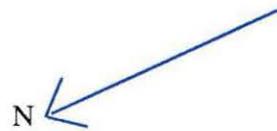
KELVIÅ TALVITIENNEVANKANGAS

L. Skantsi 2005

Planritning 1:20, botten

Rit. P. Nygård, M. Riska, L. Skantsi

Instruments höjd 125

KELVIÅ TALVITIENNEVANKANGAS

L. Skantsi 2005

Profilkarta 1:10, Östra profilen, sektor A

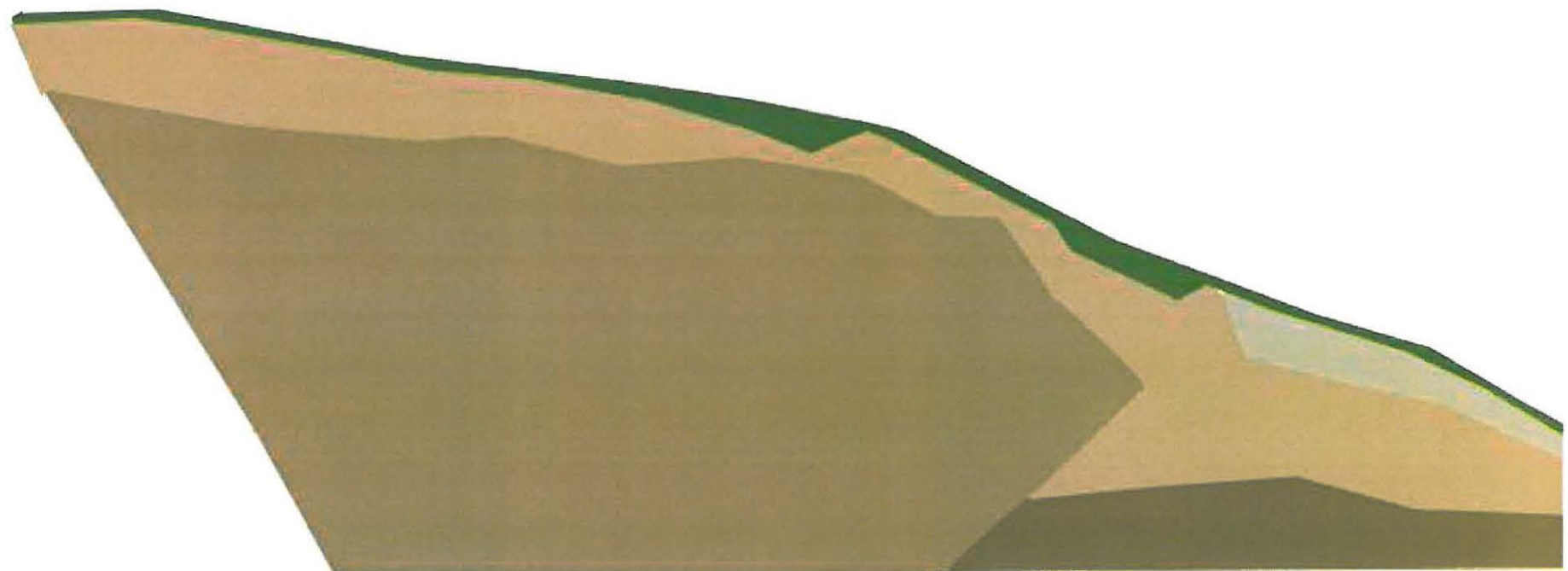
Rit. P. Nygård, M. Riska, L. Skantsi

Instrumentets höjd 120

1m

Profilsnör 113

2m

- Torv
- Urlagninslager
- Mjåla
- Vittrade stenen
- Brun sand

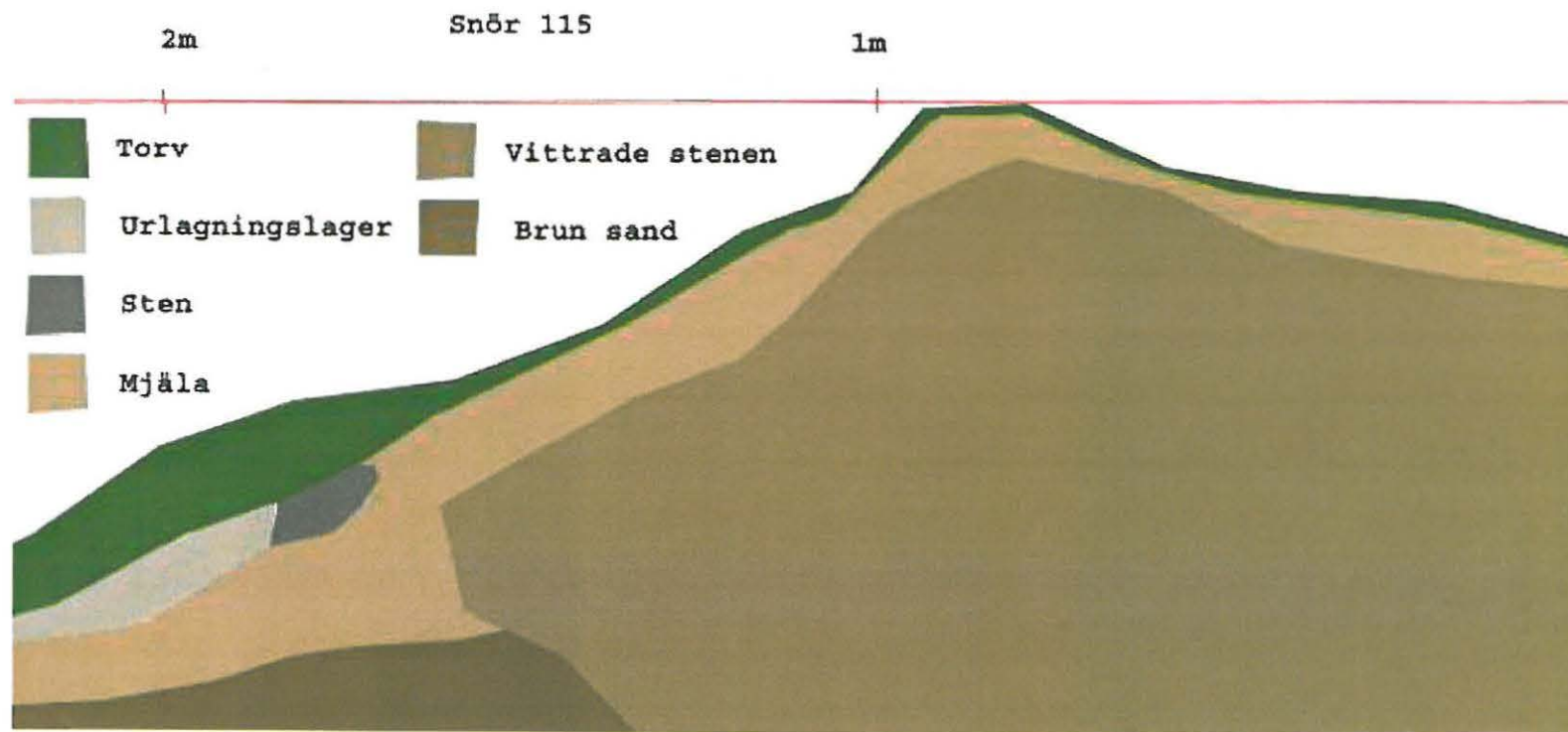
KELVIÅ TALVITIENNEVANKANGAS

L. Skantsi 2005

Profilkarta 1:10, Norra profilen, sektor A

Rit. P. Nygård, M. Riska, L. Skantsi

Instrumentets höjd 120

KELVIÄ TALVITIENNEVANKANGAS 2005

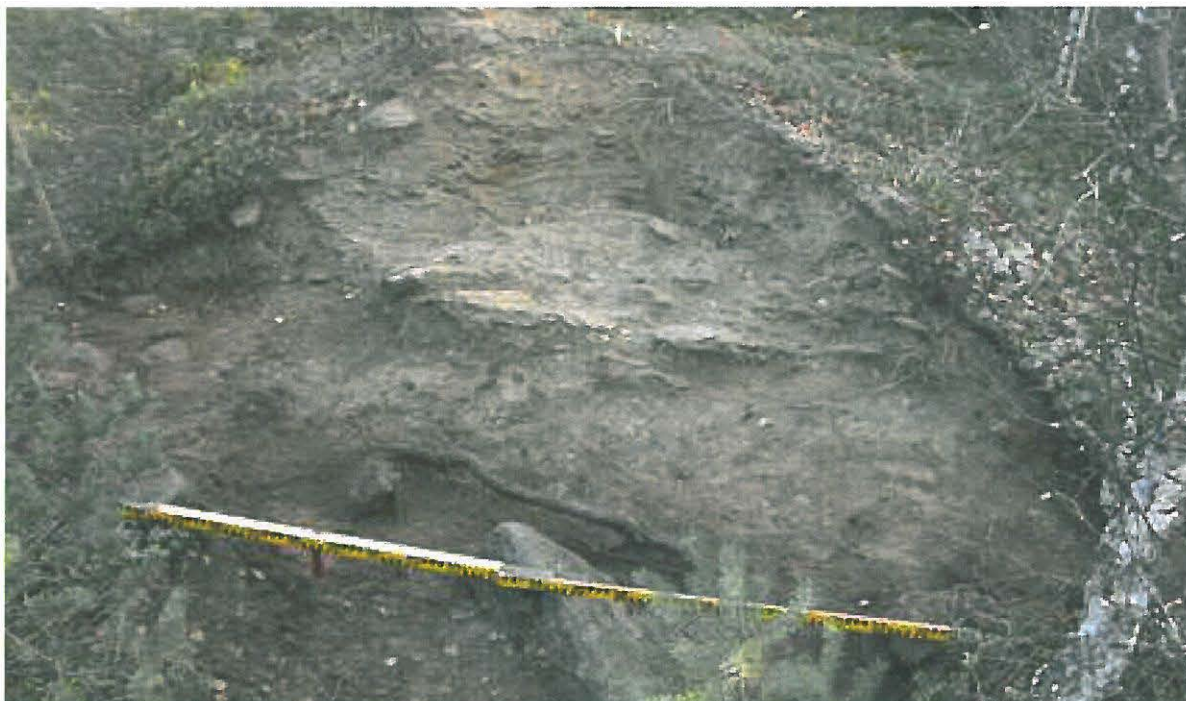
018 TTNK

020 TTNK

L. Skantsi 2005

KELVIÄ TALVITIENNEVANKANGAS 2005

042 TTNK

0043 TTNK

L. Skantsi 2005